

его характером, общительностью или замкнутостью, местом работы, специальностью. Но объясняется это и объективными данными – особенностями окружающего его ономастического пространства.

Литература

1. Каланов В. Имя корабля на карте. – Морской флот. 1990, № 5, с.53 – 54.
2. Книга, глаголемая космография. сложена от древних философ, преведена с римскаго языка. Российская государственная библиотека. Фонд 310 (Ундольского), № 704.
3. Никитин С.А. «Архивный» метод исследования современной российской топонимии. – Scripta linguisticae applicatae. Проблемы прикладной лингвистики - 2001. М., 2002, с.145 – 154.
4. Суперанская А.В. Географические представления по данным топоними «Космографии» XVII в. – Топонимика на службе географии. Серия «Вопросы географии». Сб.110. М., 1979, с 172 – 178.
5. Суперанская А.В. Что такое топонимика? М., 1985.
6. Суперанская А.В. Географические представления православных по данным рукописных источников XIV – XVII вв. – Деревня Центральной России: История и современность М., 1993, с. 49 – 50.
7. Топоров В.Н. О палийской тононастике. – Топонимика Востока. Исследования и материалы. М., 1969.
8. Vlanar V. Teoria Vlastneho mena. Bratislava 1996.
- 9 1996.
10. Superanskaja A.V. Der onomastische Raum. Onomastica Slavogermanica X. Wroclaw, 1976. S 77 – 82.

Ірина Фаріон (Львів)

ПРОБЛЕМА ОНТОЛОГІЧНОЇ ПРИРОДИ АНТРОПОНІМА

The ontological nature of antroponyms caused by the ontological treatment of language within the space of which the internal and external world of the man exists and which is created by this language. But an antroponym like a small box inserted into a big box of the ontological nature of language, has its original peculiarity and incomparable essence. The ontological nature of a name is reflected primarily in the act of nomination of the man, as the given name necessarily envisages the knot of socio-cultural traditions and motivations, which become a distinctive expression of the time. In such a way, the name as a condensation of mental and social processes becomes the escaping present hanging between the past and the future.

Антропонім не лише складова лексичної системи мови – це найстійкіший факт культури і найважливіша її засада, позаяк народження людини, як і самої реальності, – це її називання.

Культура антропонімного називання – це згущений вияв провідної тенденції розвитку суспільства. Це випнута проблема взаємозв'язку мови і культури, які нагадують космічні відношення між галактикою – мовою та планетами – різними формами культури (релігія і філософія, державний устрій, мистецтво, побут і звичаї тощо). Всі ці форми культури існують в охопі мови, і не лише як в оболонці, а як значною мірою власне нею зумовлені явища. Перефразовуючи М.Гайдеггера, визначимо МОВУ як дім, у якому господарює культура, себто, за дефініцією, це той рівень розвитку суспільства, який характеризується аластивими тільки певній добі і певному народові матеріальних та

духовних цінностей. Отож мова, крім очевидного засобу комунікації, є самою дійсністю, і навіть передумовою дійсності. Тракткування мови лише як одного із засобів вираження культури – це обмежено-матеріалістичне розуміння, згідно з яким призначення мови полягає у її комунікативній функції, так ніби призначення хліба у тому, щоб його споживати, а не в тому, щоб завдяки йому жити. Мова не для того, щоб її лише використовувати, а для того, щоб у ній здійснюватися. Такий підхід забезпечить мові її потужне розгортання, і найперше через її недопізнану іманентну природу, що скидається на батарею, заряджану від себе самої. Прагматично-матеріалістичний підхід до мови як засобу спілкування налаштовує на поверхневий вибір завжди будь-якого іншого засобу, бо ж важливо лише, щоб зрозуміли акт комунікації, а не проникли у буттєву сутність мови. У такий спосіб мова втрачає саму себе, бо ж інтенсифікує лише одну з функцій, а решта, як незадіяні, атрофуються. Саме в контексті онтологічної природи мови особливе місце посідають антропоніми (і оніми взагалі) згущені слова, що, як і всякі слова, але більшою мірою, є пінистою енергією духа і фокусами суспільної енергії [6:368]. Спробуймо це довести, розкривши спочатку онтологічну природу оніма, що, наче маненька шкатулка у велику, вміщена у згадану онтологічну природу мови, але зі своєрідним наповненням і сутністю.

У чому ж полягає онтологічність імени? Видається, що найсклалнішими є очевидні речі, до прикладу, саме наше життя, а в антропонімічній площині – наречення кожної людини, яке до того ж обов'язково передбачає сув'язь суспільно-культурних традицій та мотивацій, які, зрештою, стають зупиненим словесноіменним зрізом певного часу. Ім'я як згусток ментальних та суспільних процесів є власне тим невлотним теперішнім, що зависло між минулим і майбутнім. Це словесна точка, із якої поступово тчеться нитка життя людини. Отримати ім'я – означає вкоренитися і через це знайти вічність. Людина не просто не є суспільним суб'єктом поза іменем, вона не є сама для себе. Варто у цьому контексті згадати великих класиків літератури, зокрема О.Бальзака, який створюючи романи, вважав, що ім'я має підходити героєві, «як десна до зуба, як ніготь до пальця». І ніби далі розгортає цю яскраву іменну метафору В.Гете: «Ім'я людини – не плащ, що вільно колихається у неї на плечах, який можна пригладжувати та обсмикувати, а щільно, наче шкіра, прилеглий одяг. Його не можна скреблі і різати, не поранивши самої людини». Зрештою, відомий Франків образ мови, як шкіри, якою не можеш замінитися з ким іншим без окалічення своєї душі, легко проектується у духовну важкість, а то й неможливість безпричинно змінювати власне ім'я. Бо воно не просто плащ, і не шкіра – воно духовна енергія предків, воно знак їхнього буття і нашого теперішнього та майбутнього. Наші предки, називаючи своїх дітей давніми слов'янськими відалелативними іменами на зразок Вовк, Весна, Продан тощо та давніми слов'янськими іменами-композиціями типу Будимир, Бойслав, Яропоак насправді закладали цими онімами програму життя новонародженого. Бо вони вірили у Слово, що дорівнювало самому життю: скажу – і станеться. Зрештою, це і всім відома Біблійна теза, у якій відображено таке саме сприйняття слова-імени у новій філософії буття – християнстві. Згадаймо Христові слова про духовну творчу функцію мови: «Дух – ті слова, що їх я вимовив до вас, вони й життя» [8:22], а також Псалми Біблійні, що насичені проханням апелювати власне до імени Господнього. «... хваліте ім'я Господнє. Нехай ім'я Господнє буде благословення від нині і повіки. Від сходу сонця і до його заходу хвальне ім'я Господнє» (Пс. 113, с. 685); «Ти ж Господи, о Боже, чини зо мною ради Твого імени!» (Пс. 109, с. 684); «Не нам, о Господи, не нам, а імені Твоєму дай славу...» (Пс. 115, с. 686); «І я прикликав ім'я Господнє: "О Господи, благаю, спаси мою душу!"» (Пс. 116, с. 687); «Обсіли мене, наче бджоли, палили, мов вогонь з тернини, ім'ям Господнім я їх розіб'ю», «Усі народи мене обступили, ім'ям Господнім я їх розіб'ю» (Пс. 118, с. 687); «Благословенний той, що приходить в ім'я Господнє!» (Пс. 118, с. 688); «Я згадую, о Господи, ночами Твоє ім'я і бережу закон Твій» (Пс. 119, с. 689); «Обернись до мене й змилуйся надо мною, як Ти звичайно робиш із тими, що люблять Твоє ім'я» (Пс. 119, с. 692) [4] тощо.

Хоч знаємо, що друга заповідь Божа вчить: «Не взивай намарне імени Господа Бога Твого» Бо воно наче надпотужне світло, що осліпити може...: «Слово Твоє – світильник перед ногами в мене, світло на моїй стежці» (Пс. 119, с. 691). Образно, ім'я – як самопит, що увінчує і увічне кожного, а часом і спопеляє. Засадниче у двох різних світоглядах – язичництві і християнстві – об'єдналося. І хоча б тому, що життя тривало. І власне воно – це життя – і є словом Тому, як зазначає російський учений і релігійний діяч початку ХХ ст. Павло Флоренський, церква оцінює ім'я як тип, як духовну конкретну норму особистісного буття, як ідею Лише засвоївши церковне і загальнолюдське розуміння імен як формотворчих сил, що насправді поєднує онтологічно всіх своїх носіїв, можна засвоїти вчення про покровительство святих і наслідування їх [6:368]. Вбачаючи у слові, а зокрема у слові-імені, цю, учений зазначає, що власне через ім'я виражено тип особистості, її онтологічну форму, яка визначає надалі духовну і душевну структуру людини [6:394]. Аби попередити звинувачення у неправдоподібності онтологічно-креативної функції власного імени П.Флоренський розкриває, як б сказала, трансцендентну (потоїбічну) природу іменного знака, який становить єдність трьох начал: верхнього, нижнього і середнього. Якщо верхнє начало імени – це чистий індивідуальний промінь божественного світла, першобраз досконалості, що мерехтить у Святому цього імени, то нижнє начало того самого імени сягає гієни як абсолютне спотворення божественної істини цього оніма. Середня ж точка – це моральна байдужість. І все це разом становить один духовний тип імени, як зрештою, будь-який факт нашого життя, що є складною діалектичною єдністю і рушієм поступу Себто з тим самим іменем можна бути і святим, і обивателем, і навіть негідником: «Світло визначає тьму, щоб бути світлом» [2:127]. як добро визначає зло, щоб бути добром Правди, як зазначає визначний релігійний діяч Енцої де Мелло, не можна віднайти у формулах, і на підтвердження цього наводить оповідку «Назвати первістка»: «Коли прийшов час назвати первістка, чоловік та жінка почали сваритися. Вона хотіла назвати його на честь свого батька, він – на честь свого. Врешті-решт звернулися по допомогу до равина, щоб той розсудив їх.

- Як звали твого батька? – запитав равин чоловіка.
- Абія.
- А як звали твого батька? – запитав він його дружину.
- Абія
- То у чому річ? – збентежено дивувався равин.
- Бачите, раві, – мовила жінка, – мій батько був людиною ученою, а його батько був конокрадом. Як же могу я дозволити моему синові мати ім'я такого чоловіка.

Равин задумався, позаяк справа справді була делікатна. Він не хотів, щоб якась одна сторона почувалась у вигащі, а інша у програші. Отож врешті-решт він сказав: «Ось що я вам пропоную зробити. Назвіть хлопчика Абієм. Тоді почекайте та подивіться, чи стає він ученим, чи конокрадом. Тоді знатимете, на честь кого його названо» [1:177–178].

«Людина стає такою саме відповідно до власного імени» [6:403], – зазначає П.Флоренський. Цю ідею я намагалась розгорнути у дослідженні про зміну імен алоств Симона на Кифу, по-грецькому «Петра», себто Петро, який і став основою – каменем католицької церкви; єврейського Савла на латинського Павла, бо саме у римлян мав проповідувати цей алоств, через що і змінив ім'я; називання наших князів Київської Руси іменами-композиціями як знаками високої язичницької культури зі словом-дією та їхнє перейменування з прийняттям християнства, яке насправді не було доконечним перейменуванням, себто переходом до нишого культурного пласту, позаяк не раніше як до ХІV ст. побутує їхнє двоїмення, як і двовір'я; перейменування монахів у постригові іменами обраних святих для наслідування їхньої долі; зрештою, перейменування дітей-сиріт у радянських колоніях на Октябрина, Віленів, Ревволів (< революціоннан волна) тощо – це, зрозуміло, не зміна одягу, згаданого «плаща», – це демонстрування нового пласту культури

чи радше в останньому антикультурі, у якому творитиметься адекватне життя людини [5:188–198]

Відповідність життя людини до її власного імені як синтезу, за П.Флоренським, його верхнього, нижнього і середнього начал, чи, скажемо, – берегів, між якими тече різнорідна за природою ріка, маємо вкрай цікаве спостереження видатного російського ономаста В Ніконова:

«Ім'я непереможного правителя передавали спадкоємцям як славу предка, використовували як політичний козир (аргумент законності зазіхань пашадка на трон, обіцянка їм самих чермог тощо), доки безталанні послідовники не скомпрометували його. Успіх Івана Калити, збирача руських земель, сприяв повторенню його імені серед претендентів на шапку Мономаха, доки печальна доля Івана V та Івана VI не відштовхнула спадкоємців», а могутність Карла Великого (в одій Швеції на престолі їх було лише 15) перетворила його ім'я в загальну слов'янську назву *король* [3:13–14] – процес деантропонізації тут зумовлений онтологічною природою цього антропоніма, що став апелятивом.

Онтологічність антропоніма («іменем твоїм живу») – це початок буття людини, її тривале і розмаїте перебування, неминуха смерть, але і неминуха вічність, згорнута в ім'я та прізвище, які з часом якщо і не заохочують пізнати чиєсь життя, то фіксують сам факт буття людини. А серед найстрашніших біблійних проклять читаємо: «Потомство його нехай згине, у другім поколінні ім'я їхне хай буде стерте» (Пс. 110, с. 684). Образною наповненістю висвічуються тут згадані імена *Савла*, *Павла* у по-антропонімному безцінному спогаді Олени Тельги: «Моїм товариством були «істинно руськіє люди» з табору Денікіна та Врангеля, з ними я приятелювала, читала Гумільова, громила сепаратистів, і знаєте, як це сталося, що я з такого гарячого *Савла* стала не менш гарячим *Павлом*? З гордості» [7:367].

У просторі цієї онтологічності антропонім стверджує себе через низку функцій, про які у наступних розвідках.

Література

1. Ентоні де Мелло. Молитва жаби. – Львів, 1999. – Т. 1. – С. 177–178.
2. Лосев Л.Ф. Філософія імені //Из ранних произведений. – М., 1990. – С. 127.
3. Ніконов В. А. Імя и общество. – М., 1974. – С. 13–14.
4. Святе письмо старого та нового завіту. – United Bible Societies, 1991.
5. Фаріон І.Д. Когнітивно-креативний аспект антропонімійної лексики //В пространстве филологии – Юго-Восток-Донецк, 2002. – С. 188–198.
6. Флоренский П. Імена //Опытъ: Литературно-философский ежегодник. – М., 1990.
7. Цит. за Лизанчук Василь. Навічно кайдани кували. – Львів, 1995. – С. 367.
8. Цит. за Федик Ольга. Мова як духовний адекаат світу (дійсності). – Львів, 2000. – С. 22

Павло Чучка (Ужгород)

ПРОБЛЕМИ ЕТИМОЛОГІЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПРІЗВИЩ УКРАЇНЦІВ

Der Autor des Werks "Historisch-etymologisches Wörterbuch der Familiennamen der transkarpatischen Ukrainer", das auf 10 Tausend Antroponyme der bodenständigen Bevölkerung fußt, charakterisiert die Schwierigkeiten, die den Namenkundler bei der Aufstellung eines Wörterbuchs der Familiennamen der marginalen multiethnischen Region erwarten. Im Werk werden fünf Hauptprinzipien der Etymologisierung begründet.